

ASPECTE ALE POLITICII MILITARE BIZANTINE LA DUNĂRE ÎN SECOLUL AL XII-LEA, PÂNĂ LA SFÂRȘITUL EPOCHI COMNENILOR

Vasile MĂRCULEȚ¹

ASPECTS OF THE BYZANTINE MILITARY POLICY ON THE DANUBE IN THE 12TH CENTURY, UNTIL THE END OF THE AGE OF THE KOMNENOS

ABSTRACT

The 12th century brings with it a significant change in the military policy of the Byzantine Empire regarding its relations with the Turanians established in the north of the Lower Danube. Consolidated by the vigorous reforms of the emperors of the Komnenos dynasty, Byzantium abandoned its strictly defensive policy on the Lower Danube. Until the middle of the 12th century, whenever necessity occurred, Constantinople initiated strong military counter-offensives against the enemies located in the north of the river. The new Byzantine military policy at the Lower Danube is marked by the campaigns against the Cumans on the left bank of the river, organized by Alexios I in 1114 and Manuel I in 1148. The military policy inaugurated by Alexios I at the Lower Danube was successfully applied by his successors, Ioannes II and Manuel I Komnenos, also in the disputes with Hungary, from the border of the Pannonian Danube and Banat's Danube. Initiated by Ioannes II in 1128-1129, the new Byzantine military policy registers the maximum affirmation under Manuel I. Between 1150 and 1167 Manuel I responds to the Hungarian aggressions by organizing thirteen military expeditions against the Kingdom of Hungary, carried out in the territories controlled by it. Starting by the middle of the 12th century until 1185/1186, the empire promoted an offensive policy on the Lower Danube, from both political and military perspective.

Keywords: Lower Danube, Komnenos dynasty, Alexios I, Ioannes II, Manuel I, Byzantium, Constantinople, Turanians, Cumans, Hungary.

Secolul al XII-lea aduce cu sine o modificare semnificativă a politicii militare a Imperiului Bizantin în raporturile cu turanicii stabiliți în nordul Dunării. Consolidat de energicele reforme ale împăraților dinastiei Comnenos, Bizanțul modifică paradigma politicii sale militare la Dunărea de Jos. Imperiul abandonează politica sa strict defensivă și recurge, până la mijlocul secolului al XII-lea, în momentele în care situația a impus-o, la energice expediții militare de pedepsire întreprinse la nord de fluviu, împotriva cumanilor care controlau respectivele teritorii. De la mijlocul secolului al XII-lea și până în 1185 imperiul promovează o politică ofensivă la Dunăre, atât în plan politic, cât și militar. Rezultatul acestei politici l-a constituit instaurarea unui

---

¹ Cercetător independent, doctor în istorie, Mediaș; e-mail: vasilemarculet@gmail.com.

control militar al Constantinopolului în teritoriile riverane fluviului situate pe malul stâng.

Schimbare de paradigmă în politica militară a Imperiului Bizantin la Dunăre. După puternica invazie din 1095, timp de circa două decenii izvoarele istorice nu mai înregistrează atacuri semnificative ale cumanilor la Dunărea de Jos. Care au fost motivele care i-au determinat pe cumani, rămași principala forță militară de la frontiera nordică a Imperiului Bizantin, după zdrobirea pecenegilor în 1091, să suspende invaziile în imperiu este dificil de stabilit, în condițiile în care orice știre referitoare la asemenea acțiuni militare lipsește cu desăvârșire din izvoarele istorice de care dispunem.

În ceea ce ne privește, considerăm ca foarte plauzibilă opinia exprimată de unii cercetători care nu exclud posibilitatea ca și un rol important în oprirea atacurilor cumanilor împotriva Imperiului Bizantin, în perioada în discuție, să fi revenit evoluției raporturilor militare dintre Rusia Kieviană și turanici². Cunoaștem din vechea cronică rusă că între anii 1103 și 1111 marele cneaz de Kiev, Sveatopolk II Iziaslavici și fiul său Vladimir, viitorul mare cneaz Vladimir II Monomachos, s-au angajat într-o ofensivă de mari proporții împotriva cumanilor, cărora le-au aplicat câteva lovituri severe în 1103, 1107 și 1110-1111³. Considerăm deci că, foarte probabil, confrunțați cu ofensiva rusă, cumanii să fi fost siliți să renunțe la organizarea unor invazii de mari proporții împotriva stăpânirilor bizantine de la Dunărea de Jos⁴.

Anul 1114 deschidea o nouă etapă în politica militară dunăreană a Imperiului Bizantin. Cu anumite evoluții specifice ea se va perpetua până în deceniul al șaptelea al secolului al XII-lea. În opinia noastră, asităm acum la o schimbare de paradigmă în politica militară bizantină de la Dunărea de Jos. Caracteristica principală a politicii militare bizantine la Dunărea de Jos în această etapă o constituie trecerea Imperiului Bizantin la o strategie activă în raporturile cu migratorii turanici. Împărații dinastiei Comnenos nu se mai mulțumesc doar să respingă atacurile cumanilor pătrunși în imperiu, ci întreprind expediții de represalii împotriva acestora în teritorii dominate de ei de pe malul stâng al Dunării de Jos.

Inițiatorul noii politici militare dunărene a Imperiului Bizantin a fost împăratul Alexios I, în ultimii ani ai domniei lui. Noua etapă debuta cu o ripostă la un atac al cumanilor, produs în noiembrie 1114. Asemenea altora din cele precedente, noul

---

² F. Chalandon, *Essai sur le Règne d'Alexis Ier Comnène (1081-1118)*, Paris, 1900, p. 267; P. Diaconu, *Les Coumans au Bas-Danube aux XIe et XIIe siècles*, București, 1978, p. 61; V. Spinei, *Ultimele valuri migratoare la nordul Mării Negre și al Dunării de Jos*, Iași, 1996, p. 140 (*Ultimele valuri migratoare*); Idem, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, 1999, p. 243-244 (*Marile migrații*).

³ *The Russian Primary Chronicle. Laurentian Text*, Translated and edited S. Hazzard Cross and O.P. Sherbowitz-Wetzor, Cambridge, Massachusetts, 1953, p. 201-204 (a se vedea și ediția *Cronica lui Nestor*, Traducere și comentarii de G. Popa-Lisseanu, în „*Fontea Historiae Daco-Romanorum/Izvoarele istoriei românilor*”, vol. VII, București, 1935, § LXXXV, LXXXVII, LXXXIX-XC).

⁴ V. Mărculeț, Ginel Lazăr, *O istorie militară a Themei Paradounavon (secolele XI-XII)*, Constanța, 2021, p. 10.

atac al nomazilor avea să afecteze regiunile apusene al Themei Paradounavon, din zona Vidinului.

Evenimentele din noiembrie 1114 legate de incursiunea cumană și de riposta bizantină își găsesc o succintă, dar elocventă, prezentare în „Alexiada” Annei Comnena. Referindu-se la acțiunea cumanilor, principesa bizantină relatează că împăratul fiind informat de atacul barbarilor „a alergat la Istros cu soldații pe care-i avea lângă el” și „a ajuns la Vidin”, dar nu a putut angaja lupta cu cumanii „căci aceștia aflaseră de apropierea împăratului și se grăbiră să treacă de cealaltă parte”⁵.

Pe baza informațiilor transmise de Anna Comnena, suntem în măsură să conchidem că trecerea cumanilor în imperiu s-a produs chiar în zona Vidinului. Cel mai probabil, barbarii au străpuns frontiera dunăreană pe la Vadul Cumanilor.

În această fază a campaniei s-a produs riposta militară bizantină. Referitor la aceasta, consemnează în continuare Anna Comnena, împăratul „a luat imediat o unitate de soldați viteji pe care a trimis-o în urmărirea barbarilor. Îndată soldații au traversat fluviul Istros și au pornit pe urmele dușmanului. După un drum de trei zile și trei nopți, văzând că cumanii trecuseră un afluent al fluviului din acel ținut cu plutele pe care le aveau cu ei, s-au întors la împărat, fără să fi făcut nimic”⁶.

Deși fără un succes deosebit la momentul respectiv, Alexios I inaugura, prin acțiunea lui militară de pe malul stâng al Dunării de Jos, din 1114, politica ofensivă a Imperiului Bizantin la nord de fluviu. Riposta fermă a basileului a asigurat Bizanțului câțiva ani de liniște la frontiera dunăreană. Intervenția bizantină împotriva Cumanilor confirma, o dată în plus, „rigoarea cu care Bizanțul supraveghea axul dunărean”⁷. Ca urmare, pentru ultimii ani de domnie ai lui Alexios I nu avem știri că s-ar mai fi produs vreo incursiune barbară în imperiu.

După o întrerupere de trei decenii, în iarna anilor 1121-1122, cu potențialul militar refăcut după dezastrul de la Lebounion, pecenegii întreprind ultima lor invazie de mari proporții în Imperiul Bizantin. Angajarea majorității forțelor imperiale, inclusiv a unei părți a celor de la Dunărea de Jos în Asia Mică împotriva turcilor seldjukizi, a constituit un factor care a favorizat acțiunea barbarilor. Pecenegii străpung fără dificultate aliniamentul Dunării de Jos, mai slab apărat în condițiile prezentate, traversează Munții Haemus și înaintează până în Thracia⁸.

---

⁵ Anne Comnène, *Alexiade. Regne de l'empereur Alexis I Comnène (1081-1118)*, t. III (Livres XI-XV). Texte établis et traduits par B. Leib, Paris, 1945, XIV.IX.1 (a se vedea și edițiile: Anna Comnena, *Alessiade. Opera storica di una principessa porfirogenita bizantina*, a cura di G. Agnello, Palermo, 2010, XIV.9.1; Anna Comnena, *The Alexiad*, Translated by E.R.A. Sewter, Penguin Books, 2003, XIV; Ana Comnena, *Alexiada*, vol. II, Traducere de Marina Marinescu. Note de N.-Ș. Tanașoca, București, 1977, XIV.IX.1).

⁶ *Ibidem* (a se vedea și edițiile: Anna Comnena, *Alessiade*, XIV.9.1; Anna Comnena, *The Alexiad*, XIV; Ana Comnena, *Alexiada*, XIV.IX.1).

⁷ V. Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X-XII. Români și turanici*, Iași, 1985, p. 75 (*Realități etnice și politice în Moldova Meridională*).

⁸ I. Cinnamus, *Epitome. Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, recensuit Aug. Meineke, Bonnae, MDCCCXXXVI, I.3 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds of John and Manuel Comnenus*, Translated by Ch.M. Brand, New York, 1976, I.3); N. Coniata, *Grandezza e catastrofe di Bisanzio* (Narrazione cronologica), vol. I (*Libri I-VIII*), a cura di Anna Pontani.

Revenit în grabă în Peninsula Balcanică, la sfârșitul anului 1121, împăratul Ioannes II Comnenos și-a stabilit comandamentul la Berroe, în proximitatea zonei afectate de invazie. Perioada de iarnă a fost folosită de diplomația imperială pentru a rupe unitatea barbarilor. Istoricii bizantini Ioannes Kinnamos și Niketas Choniates relatează că o serie de solii au fost trimise unor căpetenii barbare, pentru a le cumpăra cu bani și daruri împreună cu oamenii lor⁹.

În primăvara anului 1122 împăratul a declanșat contraofensiva militară împotriva pecenegilor care refuzaseră înțelegerea, rămânându-i ostili. Nu insistăm asupra desfășurării bătăliei, pe larg descrisă de Ioannes Kinnamos și Niketas Choniates în lucrările lor, precum și de Snorri Sturluson în a sa „Heimskringla”. Conform relatării lui Ioannes Kinnamos, în urma unei „lupte crâncene”, în care „s-a făcut măcel de ambele părți”, și în care s-au afirmat mai ales soldații din garda imperială, împăratul „a ajuns stăpân pe tabăra sciților”¹⁰. La capătul unor lupte violente în care, potrivit lui Niketas Choniates, „cad cu miile [nomazii] trăitori în căruțe”, iar „mulțimea prizonierilor se arată a fi nenumărată”, forțele bizantine obțin o victorie totală¹¹. Potrivit lui Snorri Sturluson, confruntarea a avut loc în *Blokumannaland*, pe *Câmpiile Pecenegilor*¹². În relatarea evenimentelor, accentul este pus pe evidențierea rolului determinant avut, în obținerea victoriei, de cei 540 de luptători varegi din garda imperială, comandați de Thorir Helsing, care l-au făcut prizonier pe însuși șeful suprem al pecenegilor¹³.

Teritoriile Themei Paradounavon, aflate pe direcțiile lor de invazie, au suportat, fără îndoială, șocul atacului lor, pecenegii „distrugând tot ce au întâlnit în calea lor, mai rău decât un roi de lăcuste”, conchide Niketas Choniates¹⁴. În deplasarea lor violentă spre sud, barbarii au distrus un număr însemnat de așezări. La Dinogetia-Garvăn, spre exemplu, cercetările arheologice au evidențiat faptul că nivelul de locuire de suprafață și-a întrerupt existența și că așezarea nu a mai fost locuită între 1122 și sfârșitul secolului al XII-lea¹⁵.

După victoria categorică de la Berroe, nu mai asistăm la o contraofensivă bizantină la nord de fluviu. Din punctul nostru de vedere, zdrobirea pecenegilor a fost

---

Introduzione di G. Cavallo. Testo critico e Nota al testo di J.-L. van Dieten, Mondadori, 2017, I.5.1 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, Translated by H.J. Magoulias, Detroit, 1984, p. 10).

⁹ *Ibidem* (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, I.3); N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, I.5.2 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, Translated by H.J. Magoulias, Detroit, 1984, p. 10).

¹⁰ *Ibidem* (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, I.3).

¹¹ N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, I.5.6 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 11); Cf. P. Diaconu, *op. cit.*, p. 72-77.

¹² S. Sturluson, *Heimskringla. History of the Kings of Norway*, Translated with Introduction and Notes by L.M. Hollander, Austin, 2011, p. 787; Cf. V. Spinei, *Informații despre vlahi în izvoarele medievale nordice*, I, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, 24, 1, 1973, p. 64; II, în „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, 24, 2, 1973, p. 267.

¹³ S. Sturluson, *op. cit.*, p. 787.

¹⁴ N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, I.5.1 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 10).

¹⁵ P. Diaconu, *op. cit.*, p. 62-71.

atât de categorică, încât nu a mai făcut necesară organizarea unei asemenea expediții militare. Că astfel au stat lucrurile o afirmă Niketas Choniates, care consemnează în istoria lui că „nomazii trăitori în căruțe au căzut atunci cu miile”, iar „mulțimea prizonierilor era fără număr” și că în amintirea sângeroasei victorii obținute împăratul „a rânduit o sărbătoare, numită până în zilele noastre a «pecenegilor»”¹⁶.

Politica militară promovată la Dunărea de Jos avea să fie aplicată de Imperiul Bizantin cu un succes deplin la frontiera fluvială cu Ungaria, atât în sectorul răsăritean al Dunării Pannonice, cât și în cel Bănățean. Promotorii ei aveau să fie succesorii lui Alexios I, împărații Ioannes II și Manuel I Comnenos.

Schimbarea de paradigmă în politica militară bizantină în această regiune avea să fie inaugurată de împăratul Ioannes II Comnenos. Primul moment al aplicării noii politici militare la frontiera Bizanțului cu Ungaria l-a reprezentat campania combinată, pe uscat și pe apă, organizată de Ioannes II Comnenos în 1128-1129. Ea a constituit răspunsul la atacul maghiar împotriva stăpânirilor imperiului din Peninsula Balcanică, întreprins în vara anului 1127¹⁷.

Noua politică militară bizantină la frontiera cu Ungaria înregistrează amploarea maximă între 1149 și 1167, în timpul lui Manuel II, când acțiunilor agresive ale Ungariei, basileii bizantini le răspund cu puternice expediții militare desfășurate, în cea mai mare parte a lor, în teritoriile meridionale ale Regatului Arpadian¹⁸. Conform statisticii realizate de istoricul Michael Angold, între 1151 și 1167, Manuel II a organizat și întreprins nu mai puțin de 13 expediții militare împotriva Ungariei, unele comandate de el însuși¹⁹. Nu insistăm asupra prezentării desfășurării acestor expediții, întrucât spațiul destinat realizării prezentului demers nu ne permite acest lucru.

Revenind la relațiile imperiului cu turanicii de pe malul stâng al Dunării de Jos, constatăm că după zdrobirea pecenegilor, timp de circa două decenii, până la mijlocul secolului al XII-lea, sursele păstrează o tăcere aproape totală asupra raporturilor Bizanțului cu aceștia, și le avem aici în vedere pe cele cu cumanii, deveniți puterea dominantă în zonă. Cea mai veridică explicație dată acestei tăceri a izvoarelor

---

¹⁶ N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, I.5.6-7 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 11); cf. P. Diaconu, *op. cit.*, p. 62-77, ce atribuie invazia din 1121-1122 cumanilor.

¹⁷ I. Cinnamos, *Epitome*, I.4-5 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, I.4-5); N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, I.8.1 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 11); *Chronica de gestis Hungarorum e Codice Picto Saec. XIV./Chronicle of the Deeds of the Hungarians from the Fourteenth-Century Illuminated Codex*, Edited and Translated by J.M. Bak and L. Veszprémy, with a Preface by N. Kersken, Budapest-New York, 2018, § 156 (a se vedea și ediția *Chronicon Pictum Vindobonense/Cronica pictată de la Viena*, editat G. Popa-Lisseanu, în „*Fontes Historiae Daco-Romanorum/Izvoarele istoriei românilor*, București, 1937, § LXVIII).

¹⁸ M. Angold, *The Byzantine Empire, 1025-1204. A Political History*, Second Edition, London-New York, 1997, p. 204-209; F. Makk, *Contributions à la chronologie des conflits hungaro-byzantins au milieu du XIIe siècle*, în „*Zbornik Radova Vizantološkog Instituta*”, XX, 1981, p. 25-40; Idem, *The Árpáds and the Comneni. Political Relations between Hungary and Byzantium in the 12th Century*, Budapest, 1989, p. 18-106; P. Stephenson, *Manuel I Comnenus and Geza II: A Revised Context and Chronology for Hungaro-Byzantine Relations, 1148-1155*, în „*Byzantinoslavica*”, LV, 1994, p. 251-277.

¹⁹ *Ibidem*, p. 204.

constă, credem noi, în aceea că, cel mai probabil, în această epocă nu s-au produs invazii cumane în imperiu, lucru absolut posibil având în vedere violența cu care împărații dinastiei Comnenos au anihilat atacurile barbare.

În anul 1148, cumanii întreprind o nouă invazie în Imperiul Bizantin. Ioannes Kinnamos, care prezintă pe larg desfășurarea evenimentelor, relatează că în timp ce împăratul Manuel I Comnenos se afla la Philippopolis (Plovdiv), a primit vestea că „oști de sciți au trecut Istrosul și distrug și pradă tot ce întâlnesc în cale” și că „au cucerit chiar și un oraș de seamă, așezat pe malul Istrosului”, numit *Demnitzikos*²⁰.

Succesul inițial al cumanilor s-a datorat, se pare, neglijării arătate de autoritățile imperiale apărării frontierei Dunării de Jos, îndeosebi sistemului defensiv de pe linia fluviului. O spune explicit Ioannes Kinnamos, care înregistrează un reproș făcut de un barcagiu localnic basileului, anume că „dacă împăratul se îngrijea de nevoile noastre, nici Demnitzikos n-ar fi fost cucerit (căci așa se numea cetatea luată, cum s-a spus, de sciți) și nici bunurile noastre n-ar fi fost luate și duse de barbari după bunul lor plac”²¹.

Slăbirea amenințării barbare o perioadă atât de lungă după 1121-1122 a indus probabil o stare de siguranță în rândul factorilor politici de la Bizanț, materializată în diminuarea atenției acordate hotarului de pe Dunărea de Jos. De această situație au profitat cumanii în 1148²².

Invazia cumană a primit imediat o ripostă militară fermă din partea împăratului Manuel I Comnenos. O campanie combinată, pe uscat și pe apă, sub comanda supremă a basileului, a fost organizată, în cel mai scurt timp, împotriva nomazilor. În fruntea forțelor terestre, împăratul „a luat drumul către Istros, după ce poruncise să fie aduse corăbii de la Bizanț către Istros, pe la Anchialos”²³. Angajarea acestor impresionante efective militare și conceperea unei campanii combinate, pe apă și pe uscat, de o asemenea amploare împotriva barbarilor evidențiază clar intenția basileului de a elimina definitiv amenințarea reprezentată de aceștia.

Conform relatării lui Ioannes Kinnamos, cumanii au evitat o confruntare directă cu armata bizantină, repliindu-se peste Dunăre. Retragerea le-a fost favorizată de ritmul lent cu care s-au desfășurat operațiunile terestre ale armatei imperiale, determinate de întârzierea flotei care trebuia să opereze pe Dunăre, probabil spre a le intercepta căile de retragere. Ca urmare, profitând de această situație favorabilă, „sciții care prădaseră țara romeilor tocmai trecuseră fluviul Istros și așezându-și corturile își făcuseră tabăra nu departe”, pe malul stâng, consemnează același autor bizantin²⁴.

Întârzierea flotei, care a permis retragerea cumanilor pe malul stâng, a compromis fără îndoială îndeplinirea obiectivului principal al campaniei, acela de a aplica barbarilor o lovitură decisivă. Hotărât însă să ducă până la capăt acțiunea împotriva cumanilor, împăratul, fără a mai aștepta sosirea flotei, a trecut cu o parte a armatei sale pe malul stâng, folosind monoxilele locale.

---

²⁰ I. Cinnamus, *Epitome*, III.3 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, III.3); cf. P. Diaconu, *op. cit.*, p. 73-88.

²¹ *Ibidem* (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, III.3).

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

Forțele imperiale trecute în nordul Dunării, estimate de Ioannes Kinnamos la „500 de luptători”, din care unii barbari (sciți), respectiv turanici înrolați mercenari în armata bizantină, sub comanda împăratului, secondat de generalul Giphardos, *hypostrategos*, i-au urmărit pe cumani, i-au surprins și i-au zdrobit lângă „muntele Tenuormon”²⁵, probabil o zonă colinară din sudul Munteniei actuale. În cursul luptei, pe care Ioannes Kinnamos o prezintă ca fiind una violentă, „au fost uciși mulți barbari și au fost prinși vreo sută”²⁶.

Deplasarea efortului militar al Imperiului Bizantin în vestul și nord-vestul Peninsulei Balcanice în deceniile ale șaselea și al șaptelea ale secolului al XII-lea a condus la o slăbire a apărării frontierei Dunării de Jos. De acest lucru au profitat cumanii, care au revenit de câteva ori în imperiu, acțiunile lor afectând îndeosebi regiunile din vecinătatea fluviului.

În toamna anului 1150, turanicii trec din nou Dunărea și atacă regiunile riverane fluviului, aparținând Themei Paradounavon. Cetele lor, care „trecuseră Istrosul – relatează Niketas Choniates –, prădau cetățile romeice din preajma acestui fluviu”²⁷. Într-o primă fază, barbarii au reușit să înfrângă și să disperseze un corp de oaste bizantin trimis împotriva lor sub comanda generalului Kalamanos, care „a condus fără pricepere războiul împotriva sciților”²⁸.

Trimiterea corpului de oaste, comandat de Kalamanos, împotriva cumanilor care prădau teritoriile Themei Paradounavon, riverane Dunării, a fost interpretată de unii istorici în sensul că măsura i-a fost impusă împăratului de faptul că „la Dunărea de Jos nu erau dislocate trupe permanente în fortificații”²⁹.

Din punctul nostru de vedere, o asemenea concluzie este dificil de demonstrat. Ea ar fi fost veridică doar dacă acțiunea militară bizantină, în discuție, ar fi fost una singulară. Așa cum se poate constata, însă, din diferite surse, autoritățile centrale au trimis forțe militare în sprijinul celor de la Dunărea de Jos ori de câte ori situația a impus-o.

Împăratul Manuel I a reacționat prompt. O nouă oaste bizantină a fost trimisă împotriva cumanilor. Contraofensiva bizantină i-a silit pe barbari să se retragă³⁰.

Ofensiva împotriva cumanilor a continuat însă și în anii următori. Prin 1152 sau 1153 o armată bizantină a fost debarcată pe țărmul Mării Azov cu misiunea de a lovi principalele sălașe ale turanicilor operând împotriva lor dinspre răsărit³¹. Rezul-

---

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, III.12.1 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 54); cf. I. Cinnamus, *Epitome*, IV.24 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, IV.24)].

²⁸ *Ibidem* (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 54)].

²⁹ Al. Madgearu, *Organizarea bizantină la Dunăre în secolele X-XII*, Târgoviște, 2007, p. 128; Idem, *Byzantine Military Organization on the Danube 10th-12th Centuries*, Leiden-Boston, 2013, p. 151.

³⁰ N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, III.12.1 (a se vedea și ediția: N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 54).

³¹ Michaelis Rhetoris, *Oratio ad Manuelem Imperatorem*, în „Fontes Rerum Byzantinarum”, Acuravit W. Regel, t. I, fasc. 1, Petropoli, MDCCCXCII, p. 151-152.

tatele acestei campanii au rămas însă necunoscute. Acest lucru ne determină să admitem ca veridice concluziile acelor specialiști care consideră că ele au fost modeste³².

În anul 1156 sau 1157 s-a produs o nouă incursiune cumană la sud de Dunăre. Manuel I s-a îndreptat rapid împotriva lor, „dar nici n-a apucat să ajungă la Istros și aceia, auzind de înaintarea romeilor, și-au strâns repede tabăra și s-au retras”, relatează Ioannes Kinnamos³³. Informațiile cronicarului bizantin ne îndreptătesc să considerăm că numărul cumanilor pătrunși în imperiu a fost redus, astfel că acțiunea lor nu a fost altceva decât un raid de pradă de mici dimensiuni. Din păcate, nu mai dispunem de nicio informație cu privire la modul în care a continuat Manuel I expediția împotriva cumanilor. Faptul că împăratul însuși a luat comanda trupelor care urmau să opereze împotriva turanicilor conduce la concluzia că el a acordat, totuși, o atenție aparte acestei campanii.

Poate fi adăugat acestor incursiuni sprijinul militar acordat de cumani lui Andronikos Comnenos, în 1166, în încercarea acestuia de a-l înlătura pe Manuel I. Tentativa de uzurpare avea să se încheie, însă, prin împăcarea celor doi³⁴.

Atacurile cumanilor în Imperiul Bizantin au primit interpretări diferite din partea istoricilor. Spre exemplu, Victor Spinei consideră că „faptul că în decurs de circa un deceniu s-au înregistrat trei incursiuni în Bizanț probează întărirea pozițiilor cumane de la nordul Dunării”³⁵.

În ceea ce ne privește, pe baza informațiilor transmise de sursele bizantine, suntem în măsură să constatăm că atacurile cumane din perioada 1150-1157 au fost reduse ca amploare. Cea mai elocventă dovadă în acest sens o reprezintă faptul că ariile teritoriale afectate de incursiunile turanicilor au fost relativ restrânse și că barbarii au refuzat să se angajeze în confruntări cu trupele imperiale trimise împotriva lor, ori de câte ori acestea au fost mai numeroase.

La mijlocul secolului al XII-lea, concomitent cu atacurile cumane, avea să se redeschidă conflictul Imperiului Bizantin cu Regatul Ungariei. Chiar dacă operațiunile militare s-au desfășurat în zona confluenței Dunării cu Sava, Thema Paradounavon a fost implicată, cel puțin indirect, în aceste evenimente. În condițiile în care campaniile bizantine au avut și câte o componentă navală, vasele imperiale, în deplasarea lor spre teatrul de operații, au străbătut și cursul fluviului pe întreaga distanță în care acesta constituia hotarul Themei Paradounavon. Cu aceste prilejuri, fără îndoială, vasele au făcut escale și s-au aprovizionat din porturile fluviale ale provinciei dunărene.

Ca răspuns la acțiunile agresive ale Ungariei, în toamna anului 1150 împăratul Manuel I Comnenos a organizat o campanie combinată, pe uscat și pe apă, împotriva Regatului Arpadian. În timp ce forțele terestre urmau să desfășoare opera-

---

³² V. Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională*, p. 77; Idem, *Ultimele valuri migratoare*, p. 144-145; Idem, *Marile Migrații*, p. 250; Idem, *The Great Migrations in the East and South-East of Europe from the Ninth to the Mid-Thirteenth Century*. II. *Cumans and Mongols*, Amsterdam, 2006, p. 389.

³³ I. Cinnamus, *Epitome*, IV.24 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, IV.24); cf. I. Ferent, *Cumanii și episcopia lor*, Blaj, f.a., p. 43; cf. P. Diaconu, *op. cit.*, p. 90.

³⁴ N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, V.2.6 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 75).

³⁵ V. Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională*, p. 77.

țiuni militare în zona Belgrad-Braničevo, flota imperială, trimisă de la Bizanț, care transporta o parte a logisticii și urma apoi să transbordeze forțele terestre pe malul stâng, urma să pătrundă pe Dunăre, să străbată cursul acesteia de la gurile fluviului și până în zona teatrului de operațiuni. Potrivit lui Ioannes Kinnamos, în momentul în care împăratul, în fruntea forțelor terestre, a sosit la Dunăre, a constatat, însă, că „corăbiile pregătite la Bizanț nu sosiseră încă”³⁶. Unde și din ce motive a fost blocată înaintarea flotei bizantine, autorul bizantin nu ne spune.

Cunoaștem însă din „Istoria” lui Niketas Choniates că, pentru a preîntâmpina un posibil atac maghiar, împăratul Manuel I a inițiat o serie de măsuri în scopul consolidării apărării „orașelor paristriene”³⁷. În anul următor, în fața iminentei ofensive a regelui Géza II, basileul a revenit la Dunăre pentru a anihila eventualul atac al regelui maghiar care viza aceleași „orașe paristriene”³⁸.

Conflictul bizantino-maghiar era redeschis în toamna anului 1154, când Ungaria a reluat ostilitățile. Riposta bizantină avea să se producă tot printr-o campanie combinată, pe uscat și pe apă³⁹. Împăratul Manuel I și-a petrecut iarna anului 1154 la Berroe, unde și-a completat forțele în vederea declanșării contraofensivei⁴⁰. În primăvara anului 1155, basileul s-a deplasat în zona de operații, stabilindu-și tabăra „chiar pe malul Dunării”, unde a făcut joncțiunea cu flota, ale cărei corăbii „plecate din Bizanț au ancorat acolo în număr mare, așteptând să transporte forțele armate peste fluviu”⁴¹. Nu insistăm asupra desfășurării operațiilor militare bizantino-maghiare, care nu se încadrează în subiectul lucrării prezente.

Controlul militar bizantin în nordul Dunării de Jos (mijlocul secolului XII-1185/1186). De prin 1160 politica Imperiului Bizantin la Dunărea de Jos intra în ultima sa etapă, prelungită până prin 1185. Ceea ce caracterizează această etapă este faptul că după 1157 și până în 1186 incursiunile cumane în Bizanț încetează cu totul. Cel puțin spre o astfel de concluzie conduce absența oricăror știri referitoare la asemenea evenimente.

Factorii care au determinat această evoluție a relațiilor bizantino-cumane au fost identificați diferit de specialiști. Istoricul Victor Spinei consideră că acest lucru

---

³⁶ I. Cinnamus, *Epitome*, III.10 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, III.10); cf. Gy. Moravcsik, *Byzantium and the Magyars*, Amsterdam, 1970, p. 81.

³⁷ *Ibidem*, III.11 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, III.11).

³⁸ *Ibidem*, III.12 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, III.12).

³⁹ F. Makk, *Contributions à la chronologie des conflits hungaro-byzantins au milieu du XIIe siècle*, în „Zbornik Radova Vizantološkog Instituta”, XX, 1981, p. 38-39; Idem, *The Árpáds and the Comneni. Political Relations between Hungary and Byzantium in the 12th Century*, Budapest, 1989, p. 59-62; P. Stephenson, *Manuel I Comnenus and Geza II: A Revised Context and Chronology for Hungaro-Byzantine Relations, 1148-1155*, în „Byzantinoslavica”, LV, 1994, p. 258-259.

⁴⁰ I. Cinnamus, *Epitome*, III.19 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, III.19); cf. F. Chalandon, *Jean II Comnène (1118-1143) et Manuel I Comnène (1143-1180)*, în Idem, „Les Comnènes. Études sur l'Empire byzantine au XIe et au XIIe siècles”, II₍₁₎, New York, 1960, p. 413, unde datează șederea împăratului Berrhoia în iarna anilor 1155-1156.

⁴¹ *Ibidem* (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, III.19).

s-a datorat „reglementării relațiilor bizantino-turanice”⁴². Este, fără îndoială, un punct de vedere de care trebuie să se țină cont, după cum trebuie remarcat faptul că niciodată turancii nu au respectat un timp prea îndelungat asemenea înțelegeri, pe care le încălcau ori de câte ori situația politică și militară le era favorabilă. De ce în această epocă s-au comportat altfel, rămâne o problemă careia vom încerca să-i oferim un răspuns pertinent în continuare.

În ceea ce ne privește, nu excludem existența unor eventuale reglementări a relațiilor bizantino-cumane. În opinia noastră, însă, încetarea invaziilor cumane în Imperiul Bizantin s-a datorat, în primul rând, faptului că expedițiile ofensive ale basileului Manuel I Comnenos, întreprinse prin anii '50-'60 ai secolului al XII-lea împotriva lor, le-a evidențiat nomazilor forța militară de care dispunea imperiul. Succesele înregistrate au permis Constantinopolului să-și impună și să-și exercite un control militar asupra teritoriilor de câmpie din estul Munteniei și sudul Moldovei actuale⁴³. Ipotetic, considerăm că nu este exclus ca expediția militară din 1152 sau 1153, din nordul Mării Azov, să constituie debutul acestei noi politici militare ofensive a Bizanțului împotriva turanicilor de la frontiera nordică a imperiului. Colaborarea Bizanțului cu Cnezatul de Halici-Volhynia, al cărui principal artizan a fost împăratul Manuel I, a consolidat controlul militar imperial în zonă, exercitat, din punctul nostru de vedere, în cadrul unui condominium bizantino-halician. Acest lucru a asigurat un climat de liniște la Dunărea de Jos, fapt subliniat de mitropolitul Eustathios al Thessalonikului într-un discurs din 1176 în care afirma metaforic că „arcul scitic este inactiv, iar coarda lui întinsă este nefolositoare”⁴⁴.

Asupra desfășurării respectivelor campanii nu dispunem de informații directe. Sunt cunoscute însă rezultatele lor. Nu este exclus ca ele să fi fost duse în colaborare cu forțele haliciene sau numai de către acestea în baza înțelegerii cu Constantinopolul. Prezența haliciană în zonă își află o interesantă prezentare în poemul „Cântec despre oastea lui Igor”, redactată la sfârșitul secolului al XII-lea. Autorul anonim al poemului, omagiindu-l pe cnezul Iaroslav Osmomîsl, scrie: „Tu mult prea înțelepte Iaroslave, /tu ce stăpânești peste Haliciu! /sus mai stai pe tronul tău /cel făurit din aur! /Tu munții ungurești i-ai zăvorât /cu oștile-ți de fier, /craiului tăindu-i drumul, /Dunării zăgăzuindu-i porțile, /zvârlind din nouri bolovanii grei, /și așezând județul tău până la Dunăre”⁴⁵.

O stăpânire propriu-zisă a Cnezatului de Halici asupra spațiului est-carpatic până la Dunăre, așa cum afirmă poemul, este categoric exclusă. Putem admite, însă, așa cum am precizat deja, exercitarea unui control militar asupra acestor teritorii, în colaborare cu Bizanțul.

---

⁴² V. Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională*, p. 77.

⁴³ E. Stănescu, *Les «Βλάχοι» de Kinnamos et Choniates et la présence militaire byzantine au Nord du Danube sous les Comnènes*, în „Revue des Études Sus-Est Européennes”, IX, 3, 1971, p. 585-593.

⁴⁴ Eustathios of Thessaloniki, *Secular Orations 1167/8 to 1179*, Translated with Introduction and Commentary by A.F. Stone, Leiden-Boston, 2013, p. 80.

⁴⁵ *Cântec despre oastea lui Igor, fiul lui Sveatoslav, nepotul lui Oleg*, Traducere din vechea rusă, cu introducere și comentarii de M. Beniuc, București, 1951, p. 37.

Astfel, prezența unor contingente din armata bizantină la nord de Dunăre, unde acționau în colaborare cu vlahii localnici (1164)⁴⁶ sau folosirea teritoriilor de răsărit ale Munteniei și sud-centrale ale Moldovei actuale ca zone de tranzit spre teatrele de operațiuni împotriva Ungariei (1166-1167)⁴⁷ sunt elocvente în a confirma controlul militar exercitat de Imperiul Bizantin asupra regiunilor respective.

Prezența unor contingente militare din armata bizantină, formate din vlahi, în regiunile de pe malul stâng al Dunării de Jos, în cazul de față în teritoriile meridionale ale viitoarei Moldove, reiese din câteva informații, destul de confuze, transmise de Niketas Choniates. Autorul bizantin consemnează că în anul 1164 Andronikos Comnenos, vărul împăratului, care încercase să uzurpe tronul imperial, evadat din închiisoare, „prins de vlahi, care auziseră zvonuri despre scăparea lui, a fost condus înapoi la împărat”⁴⁸. Potrivit relatării lui Niketas Choniates, pretendentul bizantin „a căzut în capcanele vânătorilor” tocmai când a început „să se simtă în siguranță pentru că alunecase printre mâinile urmăritorilor săi și ajunsese la hotarele Galiției, spre care se grăbise în căutarea unui loc de refugiu”⁴⁹.

Informația autorului bizantin permite localizarea, fără dubii, a evenimentelor prezentate în nordul Dunării de Jos, în regiunile sud-centrale ale spațiului est-carpatic, hotarul Haliciului neputând fi căutat în altă parte. Vlăhii care „l-au vânat” în aceste regiuni pe Andronikos Comnenos considerăm că făceau parte din unități ale armatei bizantine care operau în spațiul nord-dunărean executând misiuni de cercetare și de supraveghere în adâncimea teritoriului, cu concursul populației autohtone, majoritar românească, o zonă marcată de prezența cumanilor. În opinia noastră, colaborarea populației locale cu militarii bizantini, care executau misiuni în zonă, în cazul de față de aceeași etnie, a constituit „factorul esențial și indispensabil al succesului acțiunilor întreprinse de unitățile militare respective în aceste regiuni”, contribuind astfel, chiar și numai indirect, la consolidarea controlului militar al imperiului în teritoriile estice ale Munteniei și sudice ale Moldovei, responsabilitate încredințată respectivelor unități militare bizantine, care operau în nordul Dunării⁵⁰.

Exercitarea unui control militar bizantin asupra teritoriilor din nordul Dunării de Jos este și mai clar confirmată de informațiile transmise de Ioannes Kinnamos cu privire la conflictul bizantino-maghiar din 1166-1167. Desfășurarea operațiunilor militare își află o extinsă prezentare în lucrarea istorică a autorului menționat. Acesta relatează că protostratorul Alexios (prințul maghiar Béla), a fost trimis la Dunăre cu „forțe numeroase” spre a-i determina pe unguri să creadă vor fi atacați din nou „prin

---

⁴⁶ N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, V.2.2 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 74); cf. E. Stănescu, *op. cit.*, p. 585-588.

⁴⁷ I. Cinnamus, *Epitome*, VI.3 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, VI.3); cf. E. Stănescu, *op. cit.*, p. 588-591.

⁴⁸ N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, V.2.2 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 74).

⁴⁹ *Ibidem* (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 74).

⁵⁰ V. Mărculeț, *Vlăhii în acțiunile militare bizantine din timpul Comnenilor*, în „Revista de Istorie Militară”, 2 (60), 2000, p. 46; Idem, *Rolul militar al vlăhilor în Imperiul Bizantin (secolele X-XII)*, în „Revista de Istorie Militară”, 4 (44), 1997, p. 5.

locurile obișnuite”⁵¹. Informațiile transmise de Ioannes Kinnamos, anume că „Alexios și cealaltă armată a romeilor mergând la Istros, îi îngrozeau pe huni (unguri-n.n.), făcându-i să creadă că-l vor trece curând”, ne determină că conchidem că sub comanda supremă a prințului ungar au operat două armate bizantine. Zona de operații nu este precizată, dar trimiterea la „locurile obișnuite” de desfășurare a operațiilor ne determină să susținem că autorul are în vedere zona Belgrad-Zemun, unde anterior s-au desfășurat asemenea operațiuni militare.

Concomitent, alte două corpuri de oaste imperiale s-au concentrat în Paradounavon. Thema dunăreană le va servi drept bază de pregătire în vederea declanșării operațiunilor militare. Acestea urmau să execute lovituri surpriză dinspre răsărit acționând împotriva stăpânirilor maghiare din sud-estul și estul Transilvaniei.

Primul din cele două corpuri de oaste, comandat de generalul Leon Vatatzes, care avea în compunerea lui și „o mare grupare de vlahi”, avea dispoziția „să cadă asupra hunilor dinspre ținuturile de lângă Pontus zis Euxinus, de unde nimeni nu mai năvălise niciodată asupra lor”⁵². Cel de-al doilea corp, concentrat în Paradounavon, comandat de Ioannes Doukas, în subordinea căruia se aflau mari generali, precum Andronikos Lampardas și Nikephoros Petraloiphos, a primit ordin „să atace de undeva de sus pe hunii care locuiau în vecinătatea Taurosciției (Haliciului-n.n.)”⁵³.

Forțele bizantino-vlahe, comandate de Leon Vatatzes, au trecut Dunărea prin nordul spațiului istro-pontic, „prin vadul din fața Brăilei”, iar de aici, „drumul cel mai scurt către Carpații de Curbură urmau să-l străbată pe Valea Buzăului”⁵⁴. Evenimentele militare înregistrează, pentru prima dată, folosirea „culoarului” care lega Carpații de Curbură de nord-estul Munteniei, „sub forma unei expediții militare”⁵⁵.

Potrivit opiniei exprimate de A. Madgearu, corpul de oaste bizantino-vlah comandat de Leon Vatatzes a pătruns în Transilvania, „probabil prin pasul Oituz”⁵⁶. În ceea ce ne privește, nu împărtășim această concluzie. Admitem ca plauzibilă înaintarea forțelor comandate de Leon Vatatzes pe Valea Buzăului și pătrunderea lor în sud-estul Transilvaniei prin pasul omonim.

Din relatarea lui Ioannes Kinnamos reiese că realizarea elementului surpriză a fost una deplină, fapt confirmat de succesele înregistrate de acest corp, care, năpustindu-se asupra ungarilor prin zona amintită, „nimicea totul fără cruțare și călca în picioare tot ce întâlnea în trecerea lui. A săvârșit un mare măcel de oameni și a luat numeroși captivi. Apoi s-a reîntors la împărat, aducând pe deasupra de acolo și cirezi de vite, de cai și de altele de tot felul”⁵⁷.

---

⁵¹ I. Cinnamus, *Epitome*, VI.3 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, VI.3).

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ I. Căndea, *Expediția militară a Bizanțului din 1166 în geneza culoarului Dunăre – Curbura Carpaților*, în „Angustia”, 4, 1999, p. 154 (sau republicat: I. Căndea, *Expediția militară a Bizanțului din 1166 în geneza culoarului Dunăre – Curbura Carpaților*, în „Acta Moldaviae Septentrionalis”, XVII, 2018, p. 244).

⁵⁵ *Ibidem*; *Ibidem*, p. 246.

⁵⁶ Al. Madgearu, *Români și armata bizantină*, în „Revista de Istorie Militară”, 1-2 (135-136), 2013, p. 31 (*Români*).

⁵⁷ I. Cinnamus, *Epitome*, VI.3 (a se vedea și ediția J. Kinnamos, *Deeds*, VI.3).

Soldații comandați de Ioannes Doukas după ce au trecut Dunărea și au parcurs „întinderi mari și greu de atacat”, precum și „o regiune cu desăvârșire pustie de oameni, năvălesc în țara hunilor, unde dau peste sate numeroase și foarte populate. Au pus mâna pe multă pradă și au ucis numeroși oameni, iar pe cei mai mulți i-au robii”⁵⁸. Operațiunile militare desfășurate de corpul de oaste comandat de Ioannes Doukas sunt relatate și de o epigramă anonimă care afirmă că pe o cruce pusă pe locul obținerii victoriei ar fi fost scris că împăratul „te-a pus pe tine, Doukas, conducător suprem peste falange și te trimite să treci Istrosul pe la Vidin, și de aici să te arunci în pământul peonilor (ungurilor-n.n.)”⁵⁹.

Textul epigramei vine în totală contradicție cu informațiile transmise de Ioannes Kinnamos cu privire la zona de operații destinată corpului de oaste comandat de Ioannes Doukas. Trecerea Dunării pe la Vidin exclude posibilitatea desfășurării unor operațiuni militare în regiunile vecine Haliciului.

Zona de operații a corpului de oaste bizantin comandat de Ioannes Doukas este dificil de stabilit. Fără a se pronunța categoric, Alexandru Madgearu conchide vag că armata comandată de Ioannes Doukas a pătruns în Transilvania „pe undeva prin nord, aproape de Halici”⁶⁰.

Din punctul nostru de vedere, forțele bizantine aflate sub comanda lui Ioannes Doukas s-au concentrat în nordul spațiului istro-pontic. Considerăm ca foarte plauzibilă posibilitatea ca ele să fi traversat Dunărea prin zona Galațiului, după care au străbătut regiunile meridionale ale Moldovei actuale, urmând o direcție de deplasare de la sud-est spre nord-vest, de-a lungul văilor Siretului, Troțușului și Oituzului, pătrunzând, probabil, în Transilvania prin Pasul Oituz. Pe baza informațiilor transmise de Ioannes Kinnamos conchidem că și succesul militar al acestui corp de oaste bizantin a fost unul complet.

Pe durata secolului al XII-lea, raporturile bizantino-cumane nu au fost doar conflictuale. Pentru lungi perioade de pace, unele surse contemporane surprind atât momente de colaborare militară a cumanilor cu bizantinii, cât și funcționarea unor schimburi comerciale între imperiu și turanici. Spre exemplu, Niketas Choniates înregistrează participarea în armata bizantină a unor contingente recrutate „dintre sciții din ținuturile de la Istros” la campania împotriva sultanului seldjukid de Ikonion, din 1176⁶¹. O altă lucrare, dialogul „Timarion”, opera unui anonim de la mijlocul secolului al XII-lea, îi enumeră între participanții la târgul de Sfântul Demetrios de la Thessalonik și pe locuitorii „de la Istros” și „din Scythia”⁶².

Politica militară activă promovată de Manuel I în raporturile cu cumanii își va dovedi viabilitatea timp de două decenii și jumătate. Din jurul anului 1160 și până

---

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Fontes Historiae Daco-Romanae. III. Scriptores Byzantini Saec. XI-XIV/Izvoarele istoriei României. III. Scriitori bizantini (sec. XI-XIV)*, Publicate de Al. Elian și N.-Ș. Tanașoca, București, 1975, p. 544-545.

⁶⁰ Al. Madgearu, *Români*, p. 31.

⁶¹ N. Coniata, *Grandezza e catastrofe*, VII.1.7 (a se vedea și ediția N. Choniates, *O City of Byzantium*, p. 100).

⁶² *Timarion*, Translated with Introduction and Commentary by B. Baldwin, Detroit, 1984, p. 44.

la sfârșitul dinastiei Comnenos, în 1185, prezența militară bizantină la nordul Dunării de Jos nu va mai fi contestată. De altfel, după 1157 până la sfârșitul epocii Comnenilor (1185), izvoarele istorice nu mai înregistrează niciun atac al cumanilor în sudul Dunării. Acestea aveau să fie reluate abia în 1186 pe fondul izbucnirii revoluției antibizantine a vlahilor și bulgarilor din Munții Haemus și Paradounavon, conduși de frații Petru și Asan, în calitate de aliați ai răsculaților.

Considerații finale. Secolul al XII-lea înregistrează o modificare semnificativă a politicii militare a Imperiului Bizantin, consolidat de energicele reforme ale împăraților dinastiei Comnenos, în raporturile cu turanicii, în primul rând cu cumanii, stabiliți în nordul Dunării.

Perioada de circa șapte decenii cuprinsă între mijlocul deceniului al doilea și mijlocul deceniului al nouălea ale secolului al XII-lea este marcată de refacerea pozițiilor Imperiului Bizantin la Dunăre și de consolidarea fermă a prezenței sale în regiune. În această perioadă, politica militară a Constantinopolului la Dunărea de Jos înregistrează două etape esențiale: prima cuprinsă între mijlocul deceniului al doilea al secolului al XII-lea și mijlocul aceluiași veac; a doua cuprinsă între mijlocul secolului al XII-lea și mijlocul deceniului al nouălea al aceluiași secol.

În timpul primei etape, Imperiul Bizantin a renunțat la politica strict defensivă la Dunărea de Jos. Constantinopolul nu s-a mai mulțumit doar să oprească și să anihileze atacurile cumanilor venite de la nord de fluviu, ci în câteva rânduri, documentate de surse, a răspuns printr-o viguroasă contraofensivă urmărindu-i pe aceștia chiar în teritoriile controlate de ei de pe malul stâng al Dunării. Noua etapă din cadrul politicii militare bizantine la Dunărea de Jos este jalonată de două momente importante, anume expedițiile organizate de Alexios I, în toamna anului 1114, și de Manuel I, în 1148.

În timpul celei de-a doua etape, Imperiul Bizantin și-a impus controlul militar asupra teritoriilor nord-dunărene, aparținând regiunilor de răsărit ale spațiului sud-carpatic și meridionale ale spațiului est-carpatic. Controlul militar bizantin s-a realizat și consolidat, foarte probabil, în contextul realizării unei aliațe a Constantinopolului cu Cnezatul de Halici, al cărei artizan a fost împăratul Manuel I. Momentul de debut al acestei noi etape în politica militară a Bizanțului la Dunărea de Jos l-ar putea reprezenta campania împotriva cumanilor din 1152 sau 1153. Funcționarea controlului militar bizantin în teritoriile de pe malul stâng al fluviului este confirmată de prezența unor unități militare bizantine formate, în cazul în speță, din vlahi, care executau, cel mai probabil, misiuni de cercetare și supraveghere în adâncimea teritoriului (1164) și de folosirea regiunilor nord-estice ale Munteniei actuale și sudice ale Moldovei drept teritorii de tranzit pentru forțele militare bizantine destinate să atace Ungaria, în stăpânirile sale estice (1166).

Controlul militar bizantin asupra regiunilor de răsărit ale spațiului sud-carpatic și de sud ale spațiului est-carpatic se va menține ferm până la sfârșitul epocii Comnenilor. O dovadă a acestui fapt este aceea că după 1157 până la sfârșitul domniei Comnenilor (1185), izvoarele istorice nu mai înregistrează niciun atac al cumanilor în sudul Dunării. Acestea aveau să fie reluate abia în 1186 pe fondul izbucnirii revoluției antibizantine a vlahilor și bulgarilor din Munții Haemus și Paradounavon, conduși de frații Petru și Asan, în calitate de aliați ai răsculaților.

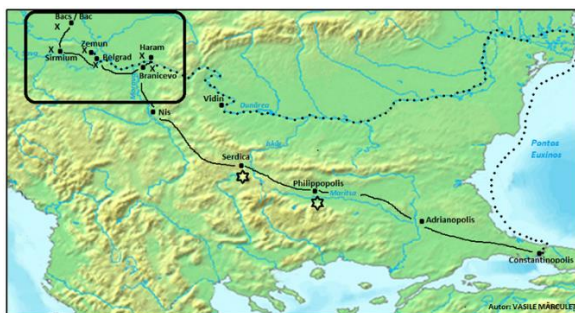
CAMPAIILE BIZANTINE ÎMPOTRIVA CUMANILOR, DIN 1114 ȘI 1148

- ..... Traseul destinat flotei imperiale în 1148
- Traseele probabile urmate de forțele terestre bizantine în 1114 și 1148
- - - - - Posibilele trasee ale atacurilor cumanilor în 1114 și 1148
- o Loc de concentrare a forțelor terestre bizantine
- x Ciocnirea bizantino-cumană din 1148

DIRECȚIILE OFENSIVEI BIZANTINE ÎMPOTRIVA UNGARIEI PRIN SPAȚIUL ROMÂNESC ÎN 1166

- ..... Traseul urmat de corpul de oaste comandat de Ioannes Doukas
- Traseul urmat de corpul de oaste comandat de Leon Vatatzes
- o Zone de concentrare a forțelor bizantine
- x Confruntări bizantino-magiare

CAMPAIILE BIZANTINE COMBinate ÎMPOTRIVA UNGARIEI

DIN 1128-1129, 1150-1151, 1153, 1164, 1165-1166

- ..... Traseul flotei imperiale în timpul campaniilor bizantine împotriva Ungariei
- Traseul urmat de forțele terestre în timpul campaniilor bizantine împotriva Ungariei
- Teatrul de operații militare în timpul campaniilor bizantine împotriva Ungariei
- x| Bătălii bizantino-magiare
- ☆ Locuri de concentrare ale forțelor bizantine în pregătirea unora dintre campaniile împotriva Ungariei